

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การสืบค้นอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการผลิตยางสดเพื่อสร้างอัตลักษณ์สินค้าและบริการของจังหวัดอุดรดิตถ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบค้นภูมิปัญญาการผลิตยางสดของจังหวัดอุดรดิตถ์ และเพื่อค้นหาภูมิปัญญาเด่นของการผลิตยางสดจังหวัดอุดรดิตถ์ที่นำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของสินค้าและบริการของจังหวัดอุดรดิตถ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักในการดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตยางสด ในครั้งนี้ คือแกนนำเกษตรกร แกนนำชุมชน ผู้นำชุมชน ที่ปลูกยางสดในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) ใช้สำหรับสัมภาษณ์ แกนนำเกษตรกร แกนนำชุมชน ผู้นำชุมชน ที่ปลูกยางสดในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ในประเด็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตยางสด โดยจะทำการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเป็นการพูดคุยกันไม่เคร่งครัดในรูปแบบการสัมภาษณ์

2. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ใช้บันทึกข้อมูลในการจัดเวทีระดมความคิดเห็น ได้แก่ จัดเวทีเพื่อนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตยางสด วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสของแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เอื้อต่อการสร้างอัตลักษณ์สินค้าและบริการของจังหวัดอุดรดิตถ์ โดยนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการเรียงร้อยเรื่องราวที่เกี่ยวกับตำนานหรือประวัติการปลูกยางสดของจังหวัดอุดรดิตถ์

3. วัสดุอุปกรณ์ที่นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกปรากฏการณ์ต่างๆ จากกิจกรรมการศึกษาทั้งบุคคลและสถานที่

การสืบค้นอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการผลิตยางสดเพื่อสร้างอัตลักษณ์สินค้าและบริการของจังหวัดอุดรดิตถ์ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เป็นหลัก โดยมีการเปรียบเทียบข้อค้นพบของปรากฏการณ์ที่ทำการศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ (Data Sources) และใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อเป็นการเปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการสืบค้นอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการผลิตยางสดเพื่อสร้างอัตลักษณ์สินค้าและบริการของจังหวัดอุดรดิตถ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในอำเภอเมืองและอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการผลิตยางสดที่เด่นชัด

โดยเฉพาะการคงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในวิถีการดำรงชีวิตปัจจุบัน ซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) ได้ผลการศึกษาคือ ลางสาต เป็นผลไม้ที่อยู่คู่กับจังหวัดอุตรดิตถ์มาเป็นเวลาช้านาน จนกลายเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรในท้องถิ่น ทั้งยังเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญที่สร้างมูลค่าการผลิตให้แก่จังหวัดอุตรดิตถ์อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้มีการปลูกกลางสาตอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอำเภอลับแล และอำเภอเมืองบางส่วนที่ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตกลางสาต อันสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงภูมิปัญญาการผลิตกลางสาต ซึ่งครอบคลุมภาพรวมของจังหวัดอุตรดิตถ์ในรายด้านมีรายละเอียดดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านประเพณีและพิธีกรรม พบว่า ในจังหวัดอุตรดิตถ์ยังมีการสืบทอดความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตกลางสาตมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ผ่านกระบวนการถ่ายทอดด้วยปากเปล่าและไม่มีการจดบันทึกแทบทั้งหมด ทำให้ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมในบางประเด็นสูญหายไปตามกาลเวลา หากแต่ยังมีกลุ่มผู้นำและปราชญ์ ผู้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาดังกล่าวที่เล็งเห็นความสำคัญและสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งสามารถจำแนกภูมิปัญญาด้านประเพณีและพิธีกรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการผลิตกลางสาต ดังต่อไปนี้ คือ การเลือกวันดีในการปลูก การบูชาพระแม่ธรณี วัฒนธรรมสู่ขวัญกลางสาต ประเพณีทำบุญกลางดอยกลางสาต การทำบายศรีกลางสาต

2. ภูมิปัญญาด้านอาหาร พบว่า ลางสาตเป็นผลไม้คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดอุตรดิตถ์ นอกจากรับประทานลูกสดแล้ว ในอดีตยังมีการนำมาทำเป็นอาหารคาว และรับประทานกับข้าวเหนียว ซึ่งถือเป็นวิถีการดำรงชีวิตเฉพาะถิ่นที่ฉายภาพความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ด้วยการนำทุนทรัพยากรมาปรับประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน อันสะท้อนได้ถึงอัตลักษณ์ด้านความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์ได้เป็นอย่างดี

3. ภูมิปัญญาด้านการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ พบว่า ผู้ปลูกกลางสาตทั้งในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอลับแลมีการใช้ประโยชน์จากความรู้ของคนในชุมชน ด้วยการเผยแพร่ความรู้และนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ของชุมชน โดยเฉพาะความรู้ด้านวนเกษตร ซึ่งมีการต่อยอดขยายผลสู่การอบรมเกษตรกรธรรมชาติ และนำความรู้ดังกล่าวมาสร้างเรียนรู้ให้คนในชุมชนเพื่อมุ่งหวังสู่การจัดการตนเองของชุมชนต่อไป

นอกจากนี้ยังพบว่ามีภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ ที่นอกเหนือจาก 10 ประเภท ที่นักวิชาการได้จำแนกไว้แล้วนั้น คือภูมิปัญญาเฉพาะพื้นที่ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมการปลูกกลางสาตของชาวสวนเป็นเวลาช้านานจากรุ่นสู่รุ่น ที่ก่อเกิดประโยชน์จากผลการกระทำนั้นๆ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาเกษตรกรผู้ผลิตกลางสาตทั้งด้านการผลิตและการเลือกพื้นที่ในการปลูก คือ

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับผู้ผลิตเชิงวัฒนธรรม (culture producer) ที่คำนึงถึงความสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศมีกลไกในการปรับสภาวะตัวเอง (self regulation) โดย

มีรากฐานมาจากความสามารถของสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิด ซึ่งเป็นองค์ประกอบของระบบนิเวศนั้นๆ คือ ผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลาย ในการทำให้เกิดการหมุนเวียนของธาตุอาหารผ่านสิ่งมีชีวิต ถ้าระบบนิเวศนั้นได้รับพลังงานอย่างพอเพียง และไม่มีอุปสรรคขัดขวางวัฏจักรของธาตุอาหารแล้ว ก็จะทำให้เกิดภาวะสมดุล equilibrium ขึ้นมาในระบบนิเวศนั้นๆ โดยมีองค์ประกอบและความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดทำให้แร่ธาตุ และสสารกับสิ่งแวดล้อมนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงมาก

2. ภูมิปัญญาเกษตรกรรมด้านการออกแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นเรือนชั้น เป็นการปลูกพืชเป็นลำดับชั้นในพื้นที่เดียวกัน โดยนำหลักความรู้จากภูมิปัญญาการทำเกษตรของคนสมัยก่อนมาปรับใช้ให้เหมาะกับพื้นที่ อาศัยการสังเกตเรียนรู้จากชั้นเรือนยอด ซึ่งเป็นลักษณะและธรรมชาติของต้นไม้ เช่น ระบบการหยั่งรากของพืชที่แตกต่างกันทำให้ไม่แย่งอาหารกัน ความต้องการแสงที่ไม่เหมือนกันทำให้สามารถปลูกพืชอื่นๆ บริเวณใกล้เคียงได้ ไม่ว่าจะป็นต้นเล็กหรือใหญ่จะมีการอาศัยเกี่ยวคู่กันตามธรรมชาติ

3. ภูมิปัญญาการเลือกชนิดพืชที่เหมาะสมในแต่ละเรือนชั้น หรือวนเกษตร (Agroforestry) เป็นการใช้อย่างเป็นระบบ มีการผสมผสานความรู้หลากหลายเรื่องทั้งในเรื่องของไม้ป่า ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชไร่ พืชผักสวนครัว พืชสมุนไพร และการปศุสัตว์ โดยอาศัยหลักการคิดที่จะจัดระบบให้พืชและสัตว์ทั้งหมดที่อาศัยอยู่รวมกันในพื้นที่ได้อย่างไม่เบียดเบียนแย่งธาตุอาหาร น้ำ แสงสว่าง และอากาศกัน เป็นระบบของพืชใหญ่ดูแลพืชเล็ก โดยการนำธาตุอาหารจากรากสู่ใบและร่วงหล่นมาทำให้มีธาตุอาหารบนผิวดิน ช่วยให้รากพืชชั้นได้รับธาตุอาหาร สัตว์สามารถอาศัยอยู่ได้โดยมีแหล่งอาหารและคินธาตุอาหารในรูปของมูล กลายเป็นวงจรระบบนิเวศที่หมุนเวียน รวมทั้งก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการใช้ที่ดินอย่างคุ้มค่ามากกว่าการทำเกษตรเชิงเดี่ยว

การดำเนินชีวิต วิถีชีวิตของชาวสวน ที่ได้ถูกคัดเลือกตัดแปลงหรือสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อต้องการที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินในชีวิตประจำวัน ช่วยให้การทำกิจกรรมต่างๆ นั้นมีความสะดวกสบาย มีประสิทธิภาพหรือมีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น เช่น การตัดแปลงรถจักรยานยนต์เพื่อใช้เป็นพาหนะในการเดินทางไปสวน แทนการเดินทางด้วยเท้า เป็นต้น จากข้อมูลภูมิปัญญาการผลิตกลางสาดของชาวสวนที่ปลูกกลางสาดในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาเหล่านี้มีความโดดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่สามารถส่งเสริมให้เป็นอัตลักษณ์ของสินค้าและบริการของจังหวัดอุตรดิตถ์ ในด้านการเพิ่มมูลค่าได้ ซึ่งสามารถสรุปเป็นภาพรวมของภูมิปัญญาการปลูกกลางสาดได้ว่าเป็น “ผลไม้จากป่า รุกขเทวดาเลี้ยง” หมายความว่า การปลูกกลางสาด ต้องอาศัยองค์ความรู้อย่างชาญฉลาดในเรื่องการคัดเลือกหรือตัดแปลงปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนให้การผลิตเพื่อการประกอบอาชีพนั้นเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการสืบค้นอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการผลิตกลางสาดเพื่อสร้างอัตลักษณ์สินค้าและบริการของจังหวัดอุตรดิตถ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในอำเภอเมือง

และอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้ข้อมูลภูมิปัญญาที่มีความโดดเด่นเกี่ยวกับการปลูกกลางสาดของชาวนา คือ ภูมิปัญญาด้านประเพณีและพิธีกรรม ภูมิปัญญาด้านอาหาร ภูมิปัญญาด้านการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับผู้ผลิตเชิงวัฒนธรรม (culture producer) ภูมิปัญญาเกษตรกรด้านการออกแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นเรือนชั้น และภูมิปัญญาการเลือกชนิดพืชที่เหมาะสมในแต่ละเรือนชั้น หรือวนเกษตร (Agro forestry) จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาเหล่านี้มีความโดดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่สามารถส่งเสริมให้เป็นอัตลักษณ์ของสินค้าและบริการของจังหวัดอุตรดิตถ์ ในด้านการเพิ่มมูลค่าได้ ซึ่งสามารถสรุปเป็นภาพรวมของภูมิปัญญาการปลูกกลางสาดได้ว่าเป็น “ผลไม้จากป่า รุกขเทวดาเลี้ยง” หมายความว่า การปลูกกลางสาด ต้องอาศัยองค์ความรู้อย่างชาญฉลาดในเรื่องการคัดเลือกหรือตัดแปลงปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนให้การผลิตเพื่อการประกอบอาชีพนั้นเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

จังหวัดอุตรดิตถ์ควรนำข้อมูลจากผลงานวิจัยนี้ไปใช้จัดทำแผนแม่บทในการส่งเสริมและฟื้นฟูการปลูกกลางสาดให้คงอยู่คู่จังหวัดอุตรดิตถ์สืบต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัย

ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งได้ข้อมูลจากผลการศึกษาี้ โดยปรับเปลี่ยนผลิตผลอื่นๆ ในจังหวัดอุตรดิตถ์ให้สามารถสู่การต่อยอดเชิงพาณิชย์ได้